

CARL DE KEYZER

HOMO SOVIETICUS

MÄNNISKA I SOVJET

Boken Homo Sovieticus är resultatet av 12 resor till Sovjetunionen som fotografen Carl De Keyzer gjorde inom loppet av ett år.

TEXT: HERMAN KEPPEY

● Det internationella genombrötet fick den belgiske fotografen Carl De Keyzer med sina Indienbilder (FOTO nr 3/88).

En utställning vandrade runt på fotogallerier i bland annat Holland, Spanien, Grekland och Indien. Bilder köptes av samlare, och boken "India" trycktes. I Schweiz fick De Keyzer mottaga den framstående europeiska utmärkelsen "Grand Prix Trenale de la Ville de Fribourg".

Så det är inte så konstigt att intresset är stort för hans senaste projekt, "Homo Sovieticus". Tolv gånger besökte De Keyzer Sovjetunionen med sin kamera och resultatet blev en ny bok. Utställningar runt om i världen är planerade och bland tidningarna som vill publicera bilderna finns välkända Life.

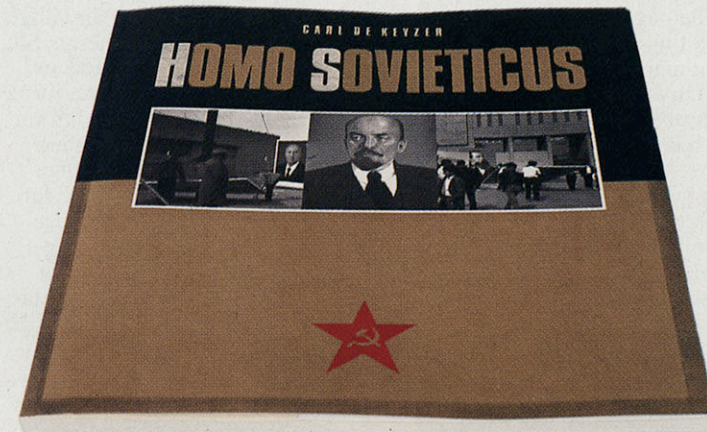
När jag träffar Carl De Keyzer har han tillbringat två veckor i mörkrummet efter sin senaste resa till Sovjet. Han lider av lätt huvudvärk som mest beror på kvällen före då det var fest hos hans förläggare. Men han ställer villigt upp på en intervju.

Vad har "India" betytt för dig?

— Den blev mitt genombrott, framför allt utomlands. Jag har fått bra kontakter bland fotjournalister, men även inom den så kallade artistiska cirkusen. Jag använder boken som ett slags visittkort. Däremot väntade jag mig inte en ekonomisk succé, utan tänkte mer att jag skulle sälja bilder och vinna priser.

Innebar den några nya uppdrag?

— Ja, jag fick några erbjudanden. Men det var mest frågan om att tillämpa mitt sätt att fotografera till att avbilda städer för

kommersiellt bruk. Jag föredrar dock att skapa på egen hand och eventuellt sälja resultatet senare, framför att arbeta på beställning.

— Men visst beror det på uppdragets art. Jag har gjort några årliga grejor åt företag men då haft friheten att i stort sett göra som jag själv ville. Några porträttjobb för en dagstidning och ett projekt för min hemstad Gent har det också blivit. Men inget mer.

— Det har ju också med tid att göra. När boken kommit ut var jag upptagen med utställningarna, 35 på ett år. Samtidigt har jag drivit ett galleri och varit lärare i fotografi. De två jobben har jag nyligen slutat.

Hur försörjer du dig?

— Jag vet inte riktigt... Hoppas att "Homo Sovieticus" ska ge lite pengar. För ögonblicket är inkomsterna mycket blygsamma. Min avsikt är att arbeta med bildbyråer, stora magasin som Life, och dagstidningar som Inde-

pendent och Frankfurter Allgemeine. Sådana betalar bra och ger en möjlighet att jobba självständigt inom uppdragens ramar.

Vad fick dig att resa till Sovjet?

— Samma sak som fick mig att resa till Indien. Ett för mig helt nytt land. Sökandet efter äventyr spelade kanske också en viss roll. På väg till Indien var jag en gång tvungen att vistas i Moskva i två dagar. Atmosfären och graden av svårigheter tilltalade mig.

Vad menar du med det, "graden av svårigheter"?

— I Indien är det klimatet och transporterna, speciellt under monsunregnen, som är de stora problemen. Problem som är svåra att hantera.

— I Sovjet spelar de här problemen mindre roll. Där är det istället... ja, systemet i sig som är ett problem. För turister är landet oåtkomligt. Det är svårt att resa till en viss plats och om man lyckas får man aldrig stanna

länge, det blir svårt att utträta någonting.

Berätta mer...

— När man anländer till Indien noterar man genast hur annorlunda allt är i förhållande till vad man är van vid. Sovjet ser ut som något europeiskt land för 30 år sedan. Den atmosfären är i sig själv unik. Språket är en annan barriär. I Indien klarar man sig hyfsat med engelska. Den korta besökstiden på varje ort i Sovjet gör det ännu svårare att få kontakt med folk.

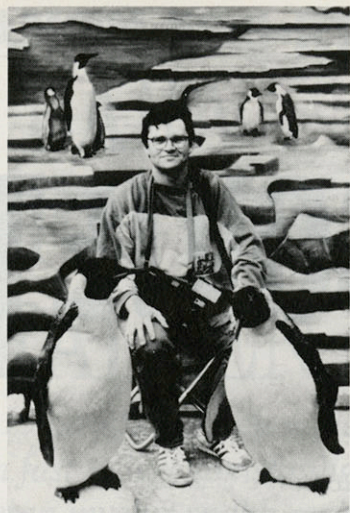
— Ett annat problem är bristen på information. I Indien kan du läsa en dagstidning eller fråga vad som är på gång. I Sovjet får du inte veta någonting.

— Situationen där är också mer komplex. I Indien är det mycket lätt att ta bilder intuitivt, i varje fall gjorde jag det. Men Sovjet är visuellt inte särskilt attraktivt. Du måste ha en bestämd standpunkt, en bestämd idé om vad du vill göra. Vilket innebär att du måste ha kunskap om landet, särskilt dess politik. Du måste veta hur systemet fungerar för det påverkar det sociala uppförandet.

Du reste dit tolv gånger. Gav du dig själv ett uppdrag varje gång eller bestämde du dig på plats för vad som skulle göras?

— Både och. I början tänkte jag bara koncentrera mig på den europeiska delen av Ryssland. Men jag utvidgade intresset till andra sovjetiska stater. Det kommunistiska inflytandet i stater som Georgien och Armenien med deras annorlunda kultur är fascinerande.

— Dessutom har 1988 och 89 varit den mest betydelsefulla perioden sedan revolutionen. Först

CARL DE KEYZER

kom "glasnost" och "perestrojka" men den verkliga stöten för mig inträffade i augusti 1988. Då visades en amerikansk basketbollmatch, med reklam och allt, i sovjetisk television. Det var ett klart tecken på vad som skulle komma.

— Jag var i Litauen under vintern, såg demonstrationerna i Armenien och var där efter jordbävningen, och anlände till Georgien efter blodbadet där.

Vad fotograferar du, du är inte den som tar bilder av lik på gatorna?

— Nej, det gör jag inte. Det är svårt att förklara...

Vad gjorde du till exempel i Armenien efter jordbävningen?

— Jag fotograferade människor som byggde upp sina hem och barn som lekte i ruinerna. Dessa är mina ämnen. Jag försöker få en djupare mening, ett personligt närmande.

— I Spitak, en av städerna som blev totalförstörd, tog jag bilder av soldater som rensade upp bland spillrorna. Jag försökte avporträttera dem på samma sätt som den officiella pressen skulle göra det. Kanske blir det missförstått, men det kommer tillbaka i många bilder. Här skildrar jag dessa bastanta soldater som jobbar i ruinerna, det kunde vara en bild i Pravda. Men det är inte på riktigt.

— I verkligheten var det bara de officiella byggnaderna som genomletades av soldater, resten fick befolkningen ta hand om själv.

Varför gjorde du på detta sätt?

— Å ena sidan för att jag verkligen gillar den sidan av sovjetisk verklighet. Å andra sidan för att jag vill avslöja att här ligger en hund begraven. Det är ironi.

Ibland är det mera kritiskt att arbeta på det sättet. Genom att dölja någonting, eller få saker och ting att se bättre ut än det är, kan man nå motsatt effekt.

Du använder ofta upplättningsblixter för att få bilderna att se bättre ut.

— Ja. Efter "India" kritiserades jag av vissa människor därför att den blixtekniken är så lätt att känna igen, och under normala förhållanden genast ger ett bättre resultat. Allt du behöver göra är att använda en lång slutartid, trycka på knappen och blixtra, och du får något som utan blixter inte alls skulle se lika bra ut.

— Men jag använder det för att förstärka en atmosfär som inte kan avbildas rakt upp och ned. Du kan inte bara promenera in i ett land och fotografera dess atmosfär. Vissa grundelement finns, men i stort sett allt måste skapas. I Sovjet använde jag blixten för att fånga atmosfären. Jag använde snabb film för att eliminera all rörelse i bilderna, Sovjet är stelt och kyligt. Stadsplaneringen är tät och utsöndrar ibland en sorts förtvivlan. Framför allt de asiatiska städer som jämnats med marken och ersatts med moderna jättestäder.

— Blixten användes för att komma närmare socialrealismen. Jag sökte efter 50- och 60-talsstilen eftersom jag upplevde det som om allt hände för 30 år sedan.

Du har också använt panoramakamera...

— Det började jag med i maj, efter sju resor. Det är svårt eftersom det ryms en hel del information på en enda panoramabild. En annan nackdel är bristen på djup. Det krävs strålande vackert väder för att få skärpa från fyra meter till oändligt. Men trots det

tycker jag att 6x17 cm är ett intressant format.

— I Sovjet finns dessa mycket horisontella stora städer med utsträckta gator. Där kunde jag kombinera min nyfikenhet på panoramakameran med omständigheterna. Med kameran kunde jag sammanföra flera grupper på en och samma bild. Och på så sätt försöka skapa en massrörelse. På många sovjetiska affischer och i propagandaslyfte arbetar också staten med panoramavyer.

Så det är inte bara kicken att använda panoramakameran som jag gillar. Det handlar inte bara om att med blixter och panoramavy skapa en annorlunda bild eller ett speciellt format i boken, jag använder den för ett speciellt ändamål.

Dina Indienbilder visar leende människor som mer än villigt ställde upp framför kameran. Så är det inte i "Homo Sovieticus".

— När jag kom till Sovjet för första gången för tre år sedan var det väldigt svårt att fotografera människor. De började springa eller vända bort ansiktena så fort jag tog fram min kamera. De lever fortfarande i det kalla kriget, även om en gradvis förändring pågår. I framför allt de större städerna fanns det folk som frivilligt poserade, medan det i exempelvis Sibirien var helt annorlunda. Där fanns en påtagbar rädsla.

— En gång fotograferade jag barn som lekte på en gård omgiven av höghus. Plötsligt fick en av mödrarna syn på mig, öppnade fönstret på tredje våningen och skrek "propaganda".

— Fler fönster öppnades och folk stirrade på mig och kastade glåpord. Samtidigt blev barnen rädda när de såg mig som en fiende.

— Det skrämde mig eftersom jag kommit dit med de bästa avsikter och folk plötsligt regagerade så klumpigt, som en konsekvens av ett slags hjärntvättning.

Ibland återvände du deprimerad från en resa. Varför?

— Det är svårt att svara på. Indien var fysiskt mer krävande eftersom man måste kämpa mot elementen hela tiden. Jag återvände totalt utmattad men med vetskapen om att ha upplevt fantastiska stunder.

— I Sovjet måste du alltid ha guidning och många beslut får du aldrig fatta själv. Det är inte så att du står under ständig bevakning men du är bunden till vissa mönster. Alltid samma tråkiga hotell, dålig mat och ingenstans att ta vägen på kvällarna.

Det finns så lite nöjen, inga trevliga restauranger, inga caféer eller biografier, så det enda som återstår är att sitta på hotellrummet.

— Och på dagarna vet du heller inte alltid vad du ska göra. Städerna är stora men det händer inte mycket på gatorna. Det mesta händer inomhus, särskilt på vintern förstås. Det är svårt att hitta människor som gör saker tillsammans, och det var ju vad jag var ute efter.

— Att jag blev deprimerad hade att göra med kampen att få ut det jag sökte, och bristen på möjligheter att uttrycka sig och koppla av. Och vid varje resa såg jag fattigdomen och vilket inflytande systemet har på människorna. Ingen vågade tala ut. Det kändes som att springa mot en vägg hela tiden.

Har det kanske att göra med att du inte kan vara en del av det sovjetiska livet?

— I början finns det säkert saker du missar. Men om du kommer över barriären finner du att sovjeterna är väldigt gästfria, framför allt i Armenien och Georgien.

— Det har också att göra med "Homo Sovieticus", sovjeterna som vill behålla kollektivet, som inte vill säga sin mening offentligt i syfte att bevara de gemensamma intressena. Jag har sett "glasnost", öppenheten, företrädesvis hos unga människor. Pressen har fått större frihet, liksom de konstnärliga grupperna att uttrycka sig.

— Detta syns i mitt arbete. Men för mig är bilderna, även om de tagna under detta politiskt viktiga år, en avslutning på en förgången tid. Betoningen finns på den gamla atmosfären eftersom det nya finns i framtiden ett tag till.

— Men trots det finns det ljuspunkter i min bok där du kan se att förändringar sker. □

Carl De Keyzer har till "Homo Sovieticus" använt Kodak T-Max 400 svartvit film, 6x7 och 6x17 cm. Utan hjälp av Proffsfoto-divisionen vid Eastman Kodak Company, Rochester, USA, hade detta projekt inte kunnat genomföras.

'HOMO SOVIETICUS'